

De wereldkoffiemarkt

De koffiemarkt is na de oliemarkt de belangrijkste grondstoffenmarkt. De markt wordt gekenmerkt door een structurele overproductie. De prijsval die de laatste jaren heeft plaatsgevonden, heeft hieraan geen einde kunnen maken. Integendeel, veel kleine producenten reageren op een prijsdaling juist met een vergroting van de produktie. Een nieuwe internationale koffieovereenkomst zou juist voor deze producenten van belang kunnen zijn.

W. Pelupessy*

Met de halvering van de koffieprijs van \$ 1,16 tot \$ 0,69 per pound in de maanden juni tot augustus 1989, kwam een einde aan de vrije val van de koffieprijs als gevolg van het buiten werking treden van de Internationale Koffie Overeenkomst (IKO). Er zou sprake zijn van een nieuw evenwicht tussen vraag en aanbod op de wereldmarkt zonder de interventie van de Overeenkomst. Voor de betere kwaliteiten koffie is er in 1990 zelfs enig prijsherstel geweest. Toch vindt de Vereniging van Nederlandse Koffiebranders "dat het overlaten van de koffiemarkt aan de krachten van de vrije markt niet van risico's ontbloot is."¹ Koffieproducenten zouden namelijk de lage opbrengsten kunnen compenseren door een verminderde zorg voor de aanplant, wat op termijn kan resulteren in kwaliteitsvermindering en een sterke daling van het aanbod door een lagere produktiviteit. Er zijn echter nog verschillende andere redenen waarom de internationale koffiemarkt, die in het afgelopen decennium met een jaarlijkse exportwaarde van \$ 10 miljard de grootste grondstoffenmarkt was na de olie, als instabiel moet worden gekarakteriseerd.

In dit artikel zal eerst de globale wereldmarktsituatie worden belicht, met daarna aandacht voor een aantal belangrijke vraag- en aanbodfactoren. Vervolgens wordt het functioneren van de IKO besproken tegen de achtergrond van deze marktstructuren en worden de voorwaarden voor het bereiken van een nieuwe overeenkomst behandeld.

Koffievariëteiten

Koffie kent twee hoofdvarianten, Arabica en Robusta. De eerste wordt tegenwoordig hoofdzakelijk verbouwd in Latijns-Amerika, heeft een laag cafeïnegehalte (1-1,5%) en is zacht van smaak. Robusta is resistenter tegen ziekten, bezit een hoger cafeïnegehalte (2-2,5%) en is scherp van smaak. Deze soort komt veel voor in tropische gebieden van Afrika en Azië. Met een kruising tussen beide variëteiten, waarbij resistentie wordt gepaard aan een laag cafeïnegehalte, wordt sinds de jaren '70 in Ivoorkust geëxperimenteerd.

Afhankelijk van het eerste verwerkingsproces wordt de Arabica opgedeeld in 'unwashed' (het z.g. droge procedé), dat in Brazilië, Bolivia, Paraguay en Ethiopië wordt toegepast en 'washed' of 'milds' (natte pro-

cédé). Deze laatste wordt weer onderverdeeld in 'Colombian milds' (in Colombia, Kenia en Tanzania) en 'other milds' (Centraal-Amerika en overige Latijns Amerikaanse landen, India, Papoea Nieuw-Guinea, alsmede Roanda en Burundi). Binnen de variëteiten bestaan ook weer verschillende kwaliteiten die lokaal zijn ontwikkeld. Voorbeelden zijn de Santos, Parana en Rio-kwaliteit in Brazilië; Mams, Hard Bean en Caturra in Colombia; Prima en Supérieur in Ivoorkust. Een aantal landen verbouwt echter meer dan één soort koffie. De voor 'other milds' geregistreerde landen Ecuador en India produceren bijna voor de helft ook Robusta, terwijl Brazilië en Tanzania ook respectievelijk 10% en 20% Robusta hebben.

Internationaal wordt de koffie meestal verhandeld nadat de boon het eerste verwerkingsprocedé heeft ondergaan, als z.g. groene koffie. In het algemeen wordt dan de hoogste prijs betaald voor 'Colombian milds', daarna komen de 'other milds', 'unwashed' en ten slotte Robusta. Maar uiteenlopende vraag- en aanbodsituaties, het gebruik van melanges in de belangrijkste importerende landen en de toegenomen vraag naar instantkoffie (waarvoor Robusta een hoger rendement oplevert dan Arabica) in een belangrijke markt als die van de VS, doen de prijsverschillen schommelen. In de tweede helft van de jaren '80 lijken de prijsverschillen van Robusta ten opzichte van de rest toe te nemen². In deze periode was het aandeel van de 'Colombian milds' ongeveer een zesde van het totale aanbod, de 'other milds' een kwart tot een derde, de 'unwashed' een vijfde tot een derde (zeer fluctuerend door de produktie van Brazilië) en Robusta rond een kwart.

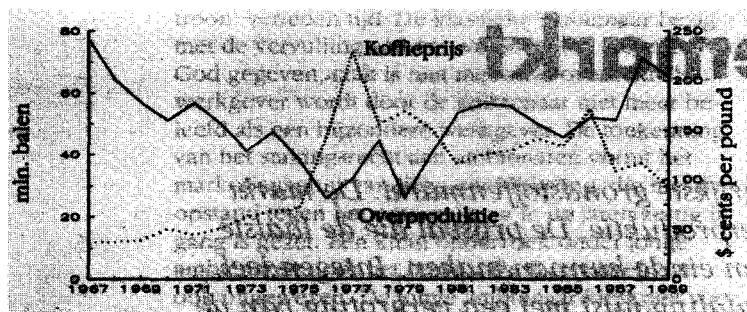
Prijs en produktie

Vijftig tropische landen produceerden over het afgelopen decennium per jaar gemiddeld iets meer dan 90 miljoen balen van 60 kg groene koffie. Hiervan werd 21% in de producentenlanden zelf gebruikt en de rest – zo'n 4,3 miljoen ton – zou dan jaarlijks beschikbaar zijn voor de export. In feite werden er 3,9

* De auteur is verbonden aan de vakgroep Economie van Ontwikkelingslanden en het Instituut voor Ontwikkelingsvraagstukken van de Katholieke Universiteit Brabant.

1. Zie VNKT, *Jaarverslag 1989*, Amsterdam, 1990, blz. 1.

2. ICO, *Quarterly Statistical Bulletin*, Sec. V, Prices, blz. 4.

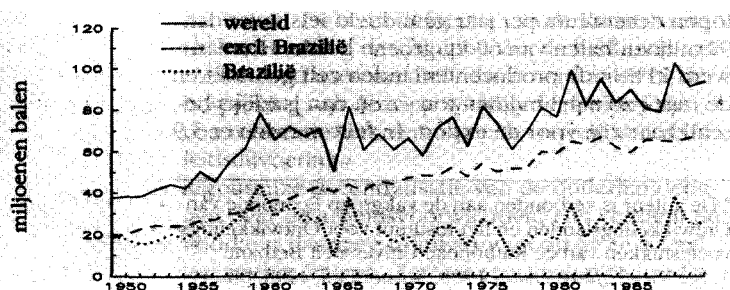
Bron: M. Massarat, *Crisis in the coffee economy*, in: F.O. Lichts, *International coffee report*, 4 juli 1990, blz. 328.

Figuur 1.
Voorraden en
prijzen van
koffie op de
wereldmarkt

miljoen ton per jaar geëxporteerd. Het resterende deel vergrootte de voorraden. Een vergelijking over de afgelopen 25 jaar van de produktie en beginvoorraden van de producerende landen met het binnenlands verbruik en de export geeft jaarlijks een tussen de 1,5 en 4,5 miljoen ton fluctuerend overschot te zien. Figuur 1 geeft aan hoe de veranderingen in het overschot meestal negatief zijn gerelateerd aan de prijsfluctuaties op de wereldmarkt. De verschillende koffieovereenkomsten blijken bijna geen effect te hebben gehad op deze relatie. Sinds medio jaren '70 lijkt het overschot trendmatig toe te nemen. De vanaf de tweede wereldoorlog stijgende trend in de wereldproduktie geeft aan dat er van beheersing, laat staan vermindering, geen sprake is geweest. Afwijkingen van de trend en in het bijzonder tijdelijke produktiedalingen zijn bijna geheel toe te schrijven aan vorst en droogteperiodes in de koffiegebieden van Brazilië, het grootste koffieproducerende land³. De vorstgevoeligheid wordt veroorzaakt door de relatief zuidelijke ligging en de hoogte van deze gebieden die in feite niet ideaal zijn voor de koffiecultuur. De Braziliaanse overheid is daarom bezig met het afremmen van de produktie in de zuidelijke gebieden Paraná/Sao Paulo en het stimuleren van de aanplant in de noordelijker gelegen zones van Minas Gerais en Rondonia.

De overige landen te zamen vertoonden sinds 1950 een bijna continu stijgende produktie (zie figuur 2). Het aandeel van Brazilië daalde dan ook van 50% naar 25% van de wereldproduktie. Op de tweede plaats staat Colombia met een aandeel schommelend rond de 15%, terwijl in totaal tweederde van de werelddoogst in Latijns-Amerika wordt gerealiseerd. De sterkste groei heeft vooral plaatsgevonden in de Afrikaanse en Aziatische landen. In de jaren '80 steeg het aandeel van Afrika van 22,6% naar 25,6% en dat van Azië van 10% naar 12%⁴.

**Figuur 2. Na-
oorlogse ont-
wikkeling van
de koffie-
produktie**

Aanbod

De wijze waarop het aanbod reageert op internationale prijsveranderingen is van belang bij het zoeken naar oorzaken voor de overproduktie. Hierbij dient op de eerste plaats een aantal niet beïnvloedbare factoren te worden genoemd die het aanbod van individuele landen sterk kunnen doen fluctueren maar niets met de prijs te maken hebben. De weersomstandigheden, gewasziekten en plagen, burgeroorlogen en sociale onrust zijn hier voorbeelden van.

Het feit dat bij uitbreiding of vernieuwing van de aanplant de koffiestruik een periode van minimaal 6 à 8 jaar nodig heeft om productief te kunnen zijn, betekent dat het reactievermogen op korte termijn geringer zal zijn dan op de lange duur. Landen met grote voorraden koffie zouden sneller kunnen reageren, terwijl ook een verhoging van de plukkersintensiteit op korte termijn enig effect kan sorteren. De overheid speelt een grote rol bij de bepaling van de prijs en het aanbod. Een belangrijk onderdeel van het beleid is de interventie in de commercialisering van de koffie. Deze kan variëren vanaf een centrale inkoop en verwerking zoals bij voorbeeld in Kenia en Tanzania, tot marketing via 'koffie-instituten' waarbij minimumprijzen voor de koffie worden vastgesteld (Brazilië, Colombia). De voorziening van inputs en kredieten en de stimulering van overheidswege van investeringen of desinvesteringen worden hier vaak aan gekoppeld. De belastingpolitiek, marges van de verwerkers, tussenhandelaren en transporteurs en de wisselkoerspolitiek beïnvloeden eveneens het inkomen van de verbouwer. Het doel van de bemoeienis in de commercialisatie is meestal gericht op een zekere stabilisering van het inkomen van de verbouwer en op inkomensverwerking voor de overheid en deviezencontrole. De verhouding producentenprijs/exportprijs fluctueert in de tijd en varieerde over de afgelopen 10 jaar met gemiddeld 30% in Kameroen, 40% in Brazilië, 50% in Colombia tot 90% in Kenia. Dit betekent dat wereldmarktprijzen maar in beperkte mate van invloed zijn op het gedrag van de koffieverbouwers.

Dutch disease

Recente onderzoeken hebben bij prijsstijgingen in belangrijke producentenlanden een soort 'dutch disease'-syndroom geconstateerd⁵. Als gevolg van het gevoerde economische beleid hebben hogere opbrengsten in buitenlandse valuta niet geresulteerd in extra particuliere of publieke investeringen, noch in diversificatie of andere voorzieningen voor de 'magere jaren', maar in verhoogde inflatie, particuliere en overheidsconsumptie en meer import. Hierdoor is de economische afhankelijkheid van de koffie gebleven en vaak zelfs toegenomen.

3. M. Pieterse en H. Silvis, *The world coffee market and the International Coffee Agreement*, Pudoc, Wageningen, 1988, blz. 12-13.

4. E. Vogelvang, *A quarterly econometric model of the world coffee economy*, Free University Press, Amsterdam, 1988, blz. 26.

5. Zie bij voorbeeld S. Edward, *Coffee, money and inflation in Colombia*, *World Development*, nr. 11/12, 1984, blz. 1107-1117; D.L. Bevan, P. Collier, J. Gunning, *Fiscal response to a temporary trade shock; the aftermath of the Kenyan coffee boom*, *The World Bank Economic Review*, nr. 3, 1990, blz. 359-378.

In het algemeen is er een bepaalde inflexibiliteit van het aanbod bij prijsdaling in vergelijking met een prijsstijging, zeker op de korte termijn⁶. Indien de marges voor de verbouwers afnemen of verdwijnen dan is de eerste reactie meestal een bezuiniging op het onderhoud van de aanplant, vooral vermindering van arbeidsintensieve activiteiten en daarna van het aantal bemestingen c.q. behandeling tegen plagen met chemicaliën. Hierna kan zelfs stopzetting van alle cultuurwerkzaamheden volgen, met alleen de inzet van tijdelijk personeel voor de oogst, met alle gevolgen voor de toekomstige rendementen. Bij veldonderzoek in El Salvador is gebleken dat de eerste stap, gedeeltelijke stopzetting van cultuuractiviteiten, een kostenbesparing van 15% gepaard doet gaan aan een produktiviteitsdaling van 35%, terwijl de algehele stopzetting hiervan de kosten ten opzichte van het normale niveau met 34% doet afnemen en de grondproduktiviteit met 70%⁷. Dit komt vooral voor in landen waar de koffie een dominerende plaats heeft in de economie, waar de productie in belangrijke mate in handen is van kleine producenten en waar een beleid van structurele aanpassing van kracht is met vergroting van het aandeel van de 'tradeables' in de produktiestructuur als belangrijkste doel. Bij de kleine producent heeft men ook nog te maken met een overlevingsstrategie waarbij de individuele verbouwer probeert de gevolgen van een prijsdaling voor het inkomen te neutraliseren via een vergroting van het aanbod. De over het algemeen lage waarden voor de aanbodelasticiteiten in tabel 1 geven aan dat het netto resultaat van al deze factoren is, dat het aanbod maar in beperkte mate reageert op de prijs.

De consumentenlanden

Internationaal wordt de koffie verhandeld in de vorm van groene, gebrande en oploskoffie, die momenteel respectievelijk 90%, 3% en 7% van de totale import bedragen. De niet-tropische geïndustrialiseerde landen hebben in de import verreweg het grootste aandeel. Het branden van de groene koffie, het samenstellen van de melanges uit de verschillende variëteiten en de consumptie vindt hoofdzakelijk in deze landen plaats. Het grootste individuele consumentenland is de VS met een in de tijd dalend aandeel door een afne-

Land/continent	Korte termijn ^a	Lange termijn ^b
Brazilië	0,09/0,20	0,35/1,10
Colombia	0,03/0,07	0,18/0,36
Centraal-Amerika	0,05	0,14/0,77
- Costa Rica		0,24/0,79
- El Salvador	0,21	0,56/0,60
- Guatemala	0,21	0,20/0,50
- Nicaragua		0,54/0,59
Afrika	0,12	0,40/0,90
- Angola		0,70
- Ivoorkust	0,55	0,73
Azië	0,10	0,43/0,80
- Indonesië	0,29	1,05
- Rest	0,06	0,38
Wereld	0,12	0,74
Wereld (Behrman)	(0,0/0,2)	(0,3/0,7)

a. Tot maximaal 1 jaar vertraging.
 b. Diverse vertragingen (minimaal 2 jaar).
 Bron: J. Behrman, *Mercados secundarios para las exportaciones latinoamericanas*, BID, Buenos Aires, 1983; Pacheco en Silva, op cit., 1988; P. Adams, *Las relaciones entre el comercio del café y el desarrollo económico*, BID, Buenos Aires, 1983, blz. 21, 23.

Tabel 1. Aanbodelasticiteiten van koffie

mend verbruik per hoofd (zie tabel 2). Waren de VS in 1965 nog goed voor 45% van de totale koffieimport, in 1988/89 daalde dit tot een kwart. De samenstelling van de import wijzigde zich eveneens in deze periode waarbij de aandelen van 'Colombian milds' en 'unwashed' afnamen en die van 'other milds' (uit Centraal-Amerika) en Robusta (uit Indonesië) toenamen. De Europese Gemeenschap heeft een stijgend aandeel en zit op het ogenblik op 40% of wat hoger van het totaal. In de Gemeenschap is de Bondsrepubliek de grootste importeur en met ruim een achtste van de totale import tweede op de wereldranglijst. Hier worden vooral de hoog gekwalificeerde 'milds' en 'unwashed' Arabica ingekocht. Bijna een kwart van de bruto import wordt echter na bewerking weer geëxporteerd, waarmee de BRD de zesde exporteur in de wereld is en de grootste onder de niet-producentenlanden. Met ruim 3 miljoen balen in 1989 is deze uitvoer hoger dan van de meeste Middenamerikaanse landen. Andere grote Europese importeurs zijn Frankrijk en Italië met hoge percentages Robusta. Onder deze traditionele Robustagebruikers is een smaakverandering opgetreden waarbij deze variëteit terrein heeft moeten prijsgeven aan vooral de 'unwashed' Arabica. Het aandeel van de zogenaamde non-quotalanden (die niet deelnamen aan de IKO's) is in de laatste 20 jaar sterk gestegen van 6% tot 17% van de wereldimport. Onder ander zijn dit de Oosteuropese landen met de Sovjetunie als grootste importeur. Het gewicht van de gezamenlijke Oosteuropese landen is gestegen van 4% in de jaren '60 naar 7% nu. De verhouding Robusta/Arabica's verschilt voor de non-quotamarkt niet veel van die op de quotamarkt.

6. J. Mwandha, J. Nicholls, M. Sargent, *Coffee, the international commodity agreement*, Gower, Londen, 1985, blz. 24-26.

7. W. Pelupessy (red.), *Perspectives on the agro-export economy in Central America*, MacMillan, in druk, blz. 151.

Grondstoffenmarkten

Van de basis van alle industriële productie liggen grondstoffen. Deze grondstoffen worden verhandeld op markten met vaak zeer bijzondere karakteristieken. In een serie artikelen besteedt ESB aandacht aan de belangrijkste grondstoffenmarkten. Wie zijn de voornaamste producenten en afnemers? Hoe vindt de prijsvorming plaats? Is er sprake van marktregulering door middel van grondstoffenovereenkomsten of kartels? En wat zijn de perspectieven op de betreffende markt. Dit artikel handelt over de markt voor koffie. Verder verschijnen:

- de internationale graanmarkt (23-5-1990);
- de markt voor natuurrubber (20-6-1990);
- de veldmarkt (11-10-1990);
- de markt voor jute (26-11-1990).

	1972	1980	1985	1989
VS	6,4	4,6	4,7	4,5
EG	4,3	4,9	4,9	5,2
Denemarken	12,2	11,0	11,0	10,7
Nederland	8,3	7,7	9,4	9,1
BRD	5,2	6,7	6,8	6,5
Frankrijk	4,9	5,9	5,5	5,7
Italië	3,3	3,9	4,9	4,9
VE	2,0	2,2	2,0	2,3
Zweden	13,4	11,4	11,6	11,0
Norwegen	10,3	9,7	10,5	10,2
Joegoslavië	1,8	2,2	-	2,1
Japan	0,8	1,7	2,2	2,5
Australië	1,6	2,0	2,1	2,5
Canada	4,1	4,5	4,4	4,3

Bron: E. Vogelvang, op.cit., 1988, blz. 34; ICO, EB 3206/90, tabel 4, *European Coffee Report 1989*, DKV 1986, blz. 4.

**Tabel 2. Koffie-
verbruik per
hoofd per
jaar, 1972-
1989 (in kg)**

In tabel 2 geven we de ontwikkeling in het verbruik van koffie per hoofd van de bevolking in een aantal belangrijke consumentenlanden.

Het hoogste verbruik wordt genoteerd in de Scandinavische landen met een gemiddelde van minimaal 10 kg per jaar. Met een gemiddeld verbruik van 6,5 kopjes koffie per dag staan de Zweden aan de top. Hier lijkt sprake van een verzadigde markt. Er is voor dit land en Denemarken sprake van een geringe daling ten opzichte van de eerste helft van de jaren '70.

De middengroep heeft een per capita verbruik van 6-10 kg per jaar. Tot deze groep behoren onder andere Nederland en de BRD. Stijging in het verbruik lijkt in deze groep nog maar beperkt mogelijk. De overige landen behoren tot de lage gebruikers met een stijgende trend. Hierdoor is het gemiddelde verbruik in de EG toegenomen. Traditioneel theedrinkende landen als het Verenigd Koninkrijk, Australië en Japan, zijn belangrijke groeimarkten, waarbij het verbruik van oploskoffie nog overheerst maar de gebrande koffie in opmars is. De grootste individuele markt, de VS, is een geval apart⁸. Het koffieverbruik per hoofd was aan het begin van deze eeuw circa 3,5 kg, steeg langzaam tot 9,1 kg in 1946 om daarna gestaag te dalen tot nauwelijks 2 kopjes per dag per persoon. Daar komt bij dat sinds de jaren '50 het gebruik van oploskoffie sterk is toegenomen.

**Tabel 3. Vraag-
elasticiteiten
voor koffie^a**

Gebied	Inkomenselasticiteit	Prijselasticiteit
VS	-	-0,35/-0,37
Europa	0,59	-0,11/-0,32
Japan	1,99	-0,40/-0,79
Scandinavië	0,33	-0,35/-0,40
Zuid-Europa	0,53	-0,32/-0,41
Centraal-Europa	1,14	-0,12/-0,39
Planeconomieën	1,07	-0,19/-0,28
Brazilië	-	-0,15/-0,30
Colombia	-	-0,03/-0,07
Wereld	0,45	-0,23

a. Berekende waarden of intervallen hiervan uit diverse onderzoeken.

Bron: T. Akiyama, K. Metha, *Analysis of the world coffee market*, World Bank, Washington, 1982; F.G. Adams, *Las relaciones entre el mercado del café y la economía Brasileña*, BID, Buenos Aires, 1983, blz. 21, 23; E. Vogelvang, op.cit., 1988, blz. 135-136.

Het verbruik in de koffieproducerende landen staat daarentegen nog op een laag niveau. De grote producenten Brazilië en Colombia geven respectievelijk 5,5 kg en 4,5 kg, de Middenamerikaanse landen tussen de 4 en 6,5 kg, terwijl een grote Afrikaanse producent als Ivoorkust 2 kg per persoon per jaar verbruikt. Heel Latijns-Amerika heeft sinds de jaren '60 een gemiddelde van 3,5 kg en Afrika en Azië zitten hier met minder dan 1 kg nog ver onder. Een stagnerende inkomensontwikkeling en slechte levensomstandigheden behoren tot de redenen die het koffieverbruik in ontwikkelingslanden beperken. De Oosteuropese landen zitten met hun gemiddelde koffieconsumptie eveneens op dit lage niveau, maar vertonen wel een trendmatige stijging.

Vraagelasticiteit

De door verschillende onderzoekers geschatte inkomens- en prijselasticiteiten van de vraag naar of het verbruik van koffie is te vinden in tabel 3.

De reactie van de koffieconsumptie op veranderingen in het inkomen verschilt nogal per regio. In de VS reageert de vraag hierop praktisch niet. De stelling dat inkomenseffecten dalen met een stijging van het reële inkomen per hoofd en/of met de (fysieke) verzadiging van de markt kan maar ten dele worden bevestigd. Regio's met sterke naoorlogse inkomensstijgingen per hoofd hebben nog significante elasticiteiten. De zeer hoge inkomenselasticiteit voor Japan is te rechtvaardigen uit het nog lage koffieverbruik per hoofd. Voor alle landen gaan hoge koffieprijsen gepaard aan hoge elasticiteiten en deze dalen in absolute zin bij lage prijzen (zoals in de producentenlanden). Zo berekende Vogelvang voor Nederland een gemiddelde prijselasticiteit van -0,39, variërend van -0,21 tot -1,76 bij respectievelijk lage en hoge koffieprijsen⁹. De recente prijsdalingen hebben daarom waarschijnlijk weinig effect gehad op de vraag naar koffie. Indien een eventuele schaarste de prijzen zou opdrijven kan dit een significant teruglopende vraag tot gevolg hebben. Bezien we de globale inkomens- en prijselasticiteiten van de vraag dan zijn de absolute waarden ook hier over het algemeen beduidend lager dan 1, terwijl hoge inkomensniveaus in consumentenlanden de potentieel positieve effecten voor de vraag doen afnemen door dalingen in de waarden van zowel inkomens- als prijselasticiteiten. Op deze wijze bemoeilijkt ook de vraagstructuur het bereiken van een stabiel marktevenwicht.

De Internationale Koffie Overeenkomst

In de jaren tachtig waren de derde en vierde koffieovereenkomst tussen producenten- en consumentenlanden van kracht die dateerden van 1976 en 1983. Met de overeenkomsten werd gepoogd om jaarlijks met behulp van marktquota's, vraag en aanbod van de deelnemende landen binnen bepaalde prijsgrenzen op elkaar af te stemmen. Hiermee wilde men de producentenlanden (waar minstens 20 miljoen gezinnen afhankelijk zijn van de koffieverbouw) een redelijk en vast inkomen garanderen, terwijl de importeurs verzekerd moesten zijn van een

8. J. Mwandha e.a., op.cit., 1985, blz. 31, 171-173.

9. E. Vogelvang, op. cit., 1988, blz. 135.

regelmatige aanvoer tegen een stabiele prijs. De quota's werden vastgesteld op basis van verwaachte productie en voorraden bij de individuele producenten aan de ene en de totale importvraag aan de andere kant. Zesentwintig kleine producentenlanden, elk met een aanbod van hooguit 100.000 balen, vielen onder een speciale regeling, die voor het koffiejaar 1987/88 ongeveer 6% van de totale quota omvatte. De gehanteerde prijschaar was tussen de \$ 1,20 en \$ 1,40 per pound voor een gemiddelde 'other milds' en Robusta prijsnotering. 'Colombian milds' en 'unwashed' werden vanaf de overeenkomst in 1976 buiten de berekening gehouden omdat men vond dat de officiële koffie-instituten van deze grote aanbieders een directe invloed konden uitoefenen op hun prijzen. Kwamen de prijzen hoger dan de vastgestelde bovengrenzen dan werden de quota evenredig uitgebreid en als dit aanhield, zelfs helemaal losgelaten. Daalden de prijzen beneden de ondergrens dan werden de quota verminderd. De eerdergenoemde groep kleine exporteurs viel hier buiten.

Uit figuur 1 kan worden afgelezen dat de samengestelde IKO-prijs in de jaren '80 in het algemeen binnen de vastgestelde grenzen is gebleven. De Braziliaanse droogte van 1985 deed de gemiddelde prijs stijgen tot boven de \$ 1,50/pound. De handel werd conform IKO-reglement vrijgegeven toen dit langer dan 45 dagen duurde. Van groter belang was echter dat de sinds de tweede helft van de jaren '70 begonnen trendmatige stijging in de (over-)productie en voorraadvorming bleef doorgaan hetgeen uiteindelijk leidde tot het uiteenvallen van de Overeenkomst. De gemiddelde jaarproductie die sinds de tweede helft van de jaren '80 boven de 90 miljoen balen uitkomt ligt ver boven de 51 miljoen balen die door Vogelvang worden genoemd als stabiele langetermijnevenwichtshoeveelheid op de wereldmarkt¹⁰. In een recente bespreking van de IKO in *ESB* werd vermeld dat de koffieprijzen 30 tot 42% hoger waren dan zonder akkoord¹¹. De prijsdaling die optrad toen het systeem werd losgelaten in juli 1989, zou een bevestiging hiervan kunnen zijn. De kosten van toenemende voorraadvorming in de producentenlanden moeten weer worden afgetrokken van de extra exportopbrengsten.

Een nieuwe overeenkomst?

De toenemende non-quotamarkt en de herexport van koffie onder de IKO-prijs naar de lidlanden bemerken de totstandkoming van een nieuw akkoord. Een ander probleem betreft het statische karakter van de min of meer politiek vastgelegde quota van de producentenlanden en met name de dominerende positie van Brazilië. Bezwaren komen zowel van opkomende producenten (Costa Rica, Indonesië, e.a.) als van consumentenlanden die klagen niet altijd op tijd over de gewenste kwaliteit koffie te kunnen beschikken.

De laatste jaren zijn de voorraden relatief sterk gestegen in Brazilië, bij Robustaproducenten en de kleine Arabica-exporteurs die buiten de IKO-basisquota vallen¹². De afstemming van het aanbod op de vraag is dus geen eenvoudige opgave, terwijl prijssignalen maar beperkt doorwerken op het aanbod. De lage vraag- en aanbodelasticiteiten, de wijze waarop vraagelasticiteiten veranderen bij inko-

menstijging, prijswijzigingen of marktverzadiging en het overheidsbeleid in producenten- en consumentenlanden maken het moeilijk een duurzaam markt-evenwicht te bereiken. Het zogenaamde perverse aanbodgedrag wordt versterkt door de gangbare overlevingsstrategie van kleine boeren, die ongeveer een vijfde van de wereldproductie leveren en dikwijls nog de minder gevraagde variëteiten. Een bijkomende complicatie wordt veroorzaakt door de monopolistische en oligopolistische structuren in de handelsketen van producent tot consument. In een ander artikel zijn wij ingegaan op de zeer hoge internationale concentratiegraden in de diverse schakels van de handel, het transport en de verwerking van koffie in de belangrijkste consumentenlanden¹³. Een gevolg is dat de verdeling van de opbrengst van de internationale koffiemarkt de tendens heeft ten nadele van de producentenlanden uit te vallen. Een dalende koers van de dollar, de valuta waarin de koffieprijs wordt genoteerd, vergroot dit nadeel. Dit alles versterkt de neiging van overheden in de ontwikkelingslanden om prijssignalen te neutraliseren en een 'dutch disease'-beleid te hanteren.

Een nieuwe overeenkomst, waarbij de koffieprijs wordt vastgesteld boven het niveau van wat bij een 'vrije' wereldmarkt zou gelden is vanuit welvaartsoogpunt zeker te rechtvaardigen. Hierbij moet echter wel aan een aantal voorwaarden worden voldaan. Naast beheersing van het aanbod is ook beheersing van de productie belangrijk. Als het niet mogelijk is het areaal af te laten nemen, zou beheer van de produktiviteitsgroei c.q. technologie raadzaam zijn. Een matiging in het gebruik van moderne inputs kan kosten besparen en milieu-eisen bevoordelen. Om efficiëntie en sociale redenen is het nog de vraag of kleine boeren zich moeten specialiseren in de koffieverbouw voor de wereldmarkt. De voor koffieproducerende landen belangrijke verticale integratie in de internationale produktiekolom en het opereren op termijnmarkten ter vergroting en stabilisering van hun aandeel in de opbrengst, is alleen haalbaar voor grote en efficiënte producenten. Deze kunnen ook adequaat reageren op internationale prijsfluctuaties. Kleine boeren zouden zich kunnen richten op de interne markt van de producentenlanden en daarvoor van de eigen overheid of via een in te stellen IKO-fonds bescherming moeten genieten. De toekomstige vraag naar bepaalde variëteiten zal van invloed moeten zijn op de produktiebeheersing. Toetreding van zoveel mogelijk consumentenlanden, in ieder geval de Oosteuropese, is eveneens van belang ter vermindering van de non-quotamarkt. In de toekomst zal de vraag naar de hogere kwaliteiten koffie uit deze landen zeker toenemen. Gezien de in dit artikel besproken structurele eigenschappen van de internationale koffiemarkt zal iedere overeenkomst voorlopig nog onder spanning blijven staan.

Wim Pelupessy

10. E. Vogelvang, op. cit., 1988, blz. 204.

11. E. Vogelvang, Een wereldkoffiemarkt zonder exportquota's, *ESB*, 6 december 1989, blz. 1218, 1219.

12. ICO, W.P. Council, nr. 67/90, tabel 14.

13. W. Pelupessy, F. Thielen, Alternatieven in de koffiemarkt, Max Havelaar tussen boer en consument, *Internationale Spectator*, maart 1989, blz. 167-172.